

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Збірник наукових праць

Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка,
Інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПН України



Випуск 14

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України

Проблеми сучасної психології

**Збірник наукових праць
Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка,
Інституту психології
ім. Г.С.Костюка НАПН України**

Випуск 14

УДК 378(082):159.9

ББК 74.58+88я43

П 68

Рецензенти:

- Л.А.Мойсєєнко** – доктор психологічних наук, професор, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ
- Ж.П.Вірна** – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології, Волинський державний університет імені Лесі Українки, м.Луцьк
- В.О.Моляко** – академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор (Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України)

Редакційна колегія:

Максименко С.Д., дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор (відповідальний редактор); **Балл Г.О.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; **Болтівець С.І.**, доктор психологічних наук, професор; **Боришевський М.Й.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; **Онуфрієва Л.А.**, кандидат психологічних наук, доцент (відповідальний секретар); **Челелева Н.В.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; **Шинкарьок А.І.**, доктор психологічних наук, професор (заступник відповідального редактора).

Друкується за ухвалою вченої ради

Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України

(протокол № 7 від 6 жовтня 2011 р.),

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

(протокол № 9 від 28 вересня 2011 р.)

П 68 **Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 14. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – 928 с.**

У збірнику наукових праць висвітлюються найбільш актуальні проблеми сучасної психології, представлено широкий спектр наукових розробок вітчизняних дослідників. Здійснено аналіз проблем, умов і труднощів психічного розвитку, вікових та індивідуальних особливостей становлення особистості й психології навчання.

Збірник наукових праць адресовано професійним психологам, докторантам і аспірантам, усім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку психологічної науки.

УДК 378(082):159.9

ББК 74.58+88я43

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого

засобу масової інформації серія КВ № 14574-3545Р від 11.11.2008 р.

*Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(Постанова Президії ВАК України № 1-05/2 від 27 травня 2009 року)*

© Автори статей, 2011

© “Аксіома”, видання, 2011

ПРОЕКТИВНА МЕТОДИКА “НЕІСНУЮЧА ТВАРИНА”: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

У статті висвітлюються як теоретичні особливості проективного підходу у діагностиці особистості, так і практичні аспекти застосування методики “Неіснуюча тварина”. Наголос робиться на творчому підході психологів у роботі з клієнтами.

Ключові слова: експресивні методи, психодіагностика, проекція, спостереження, “Неіснуюча тварина”.

В статье освещаются как теоретические особенности проективного подхода в диагностике личности, так и практические аспекты применения методики “Несуществующее животное”. Ударение делается на творческом подходе психологов в работе с клиентами.

Ключевые слова: экспрессивные методы, психодиагностика, проекция, наблюдение, “Несуществующее животное”.

Постановка проблеми. Сучасна психологічна наука впевнено охоплює незорі грані буття людини. І немає потреби доводити право на життя самої психології, адже психологія і є самим життям. Розуміння сучасного розвитку людини в урбанізованому суспільстві ставить перед психологічною наукою нагальне завдання переглянути усталені аксіологічні характеристики особистості, оскільки існуючі наукові набутки містять в собі чимало суперечностей. Наукові досягнення поцінуються ступенем практичного застосування. Про це стверджував Л. С. Виготський: “Не лише життя потребує психології і практикує її в інших формах, але й психології потрібно чекати піднесення від цього зіткнення з життям” [2, с. 390].

Психодіагностика як область спеціальних знань, пов’язаних з розробкою теорії, методології та методик для оцінки властивостей, станів психологічного розвитку індивіда або групи, займає по праву вагомую позицію у розвитку психології. Оскільки в якості об’єкта психодіагностичної оцінки виступає цілісна палітра психологічних знань про світ, починаючи від окремого індивіда зокрема, так і взаємодії групи людей загалом.

Мета статті – з’ясувати психологічні особливості застосування проективної методики “Неіснуюча тварина”.

Перш, ніж звернутися до проективних методик у психодіагностиці, зосередимо свою увагу на історії виникнення цієї науки.

У Старому Заповіті в Книзі Суддів викладається історія євреїв, де спостерігаємо перші зразки психодіагностики людської поведінки, відбір воїнів Гедеоном за порадою Бога (Суд. 7:5–7): “Він привів народ до води. І сказав Господь Гедеону: хто буде хлебтати воду язиком своїм, як хлєбає собака, того став окремо, також і тих всіх, які будуть схилитися на коліна свої і пити. І було число тих хто хлєбає ротом своїм із руки триста чоловік; решта народу схилялася на коліна свої пити воду. І сказав Господь Гедеону: трьомастами, які хлєбтали Я спасу вас ...”

У Давньому Єгипті на посаду жерця призначалися кандидати, які проходили низку іспитів. У співбесіді оцінювали рівень освіченості, зовнішність. Перевіряли уміння слухати, трудитися, були іспити водою, вогнем, самотністю, страхом, загрозою смерті, і, нарешті, пропонували кандидату гарно ще раз подумати, перш ніж прийняти остаточне рішення.

Для того, щоб зайняти високу посаду чиновника у Давньому Китаї за 2200 років до нашої ери, імператор особисто екзаменував підлеглих: верхова їзда, знання ритуалів і церемоній, уміння думати, писати, рахувати, стріляти з лука, грати на музичних інструментах.

Бажаючи навчатися у Піфагора повинні були продемонструвати силу духу і вночі в страшній печері, і виставлені на вселюдське висміювання. Сократ на питання, яких керівників необхідно вибирати, щоб держава процвітала і була могутньою, відповідав: “У них, друже мій, повинна бути гостра сприйнятливість до наук і швидка кмітливість. Потрібно шукати людину з гарною пам’яттю, непохитно тверду і в усіх відношеннях працелюбну” [5, с. 347]. Отже, прагнення людини до виявлення індивідуально-психологічних відмінностей відслідковується протягом історії людства.

Людині споконвіку властиве прагнення пояснювати явища і предмети навколишньої дійсності у взаємозв’язку зі своїми потребами, почуттями, усім тим, що складає внутрішній світ особистості. Здавна, роздивляючись хмари на небі, спостерігаючи гру світла і тіні на поверхні моря, людина “бачили” різних тварин, намагалася розгадати своє майбутнє, розглядаючи конфігурації, утворені при зануренні розплавленого воску в холодну воду. Слід зазначити, що особистість митця завжди певною мірою присутня в його творах. Отже, спостереження за навколишнім світом накопичувалися і через тривалий час були використані для дослідження особистості.

Родоначальником наукового вивчення індивідуальних відмінностей був англієць Ф. Гальтон. Коло його наукових інтересів

простягалася від метеорології до евгеніки, що не завадило йому бути автором перших тестів інтелекту, його роботи сприяли появі тестів особистості, розробці проєктивних технік діагностики особистості. Провівши ряд асоціативних експериментів, він вказував на те, що його метод полягає в тому, щоб на короткий період часу забезпечити вільну гру свідомості до тих пір, поки через неї не пройде декілька думок, і тоді, поки сліди цих думок ще у мозку, повернути увагу до них, відразу і повністю знову збудивши їх; затримати, дослідити їх і точно зареєструвати їх явище [6]. Завдяки роботам Ф. Гальтона в сфері асоціацій, стало можливим створення техніки дослідження особистості, запропонованої К. Г. Юнгом.

К. Г. Юнг, який також звернувся до асоціацій, створює тест, що дозволяє актуалізувати нерідко приховані переживання комплекси особистості. У 1905 році досліднику здавалося, що блокування відповідей, незвичайні відповіді, а також затримка відповіді понад 2 секунди вказують на те, що включається підсвідомий комплекс. У результаті своїх експериментів він переконався, що дисоційовані ідеї комплексу заряджаються емоціями, а механізми, що утримують їх ізольованими від свідомості, ті самі, що й описані З. Фройдом у випадку істерії. Тобто, завдяки методу вільних асоціацій став можливий аналіз і інтерпретація, наприклад, нескладного бурмотання божевільного.

В 1910 році Г. Кент і А. Розанов, досліджуючи за допомогою асоціацій психічні розлади, склали великий список асоціацій здорових людей. Наприкінці XIX – початку XX ст., прагнучи досліджувати уяву (Ф. Е. Рібаков у Росії, А. Біне у Франції), психологи експериментували з аморфними кольоровими і монохромними чорними плямами, які, як і хмари, нагадували людей, тварин, різні події життя. Усі ці дослідження варто вважати передісторією проєктивної техніки.

Перша проєктивна методика, яка ґрунтувалася на психологічній концепції проєкції, з'явилася в 1938 році і належить Г. Мюррею, автору знаменитого тесту тематичної апперцепції (ТАТ). Методики, що з'явилися раніше, а до них відноситься і тест Г. Роршаха (1922 рік), були осмислені з позицій проєктивного підходу, що сформувався пізніше.

Поняття проєкції (від лат. *projectio* – викидання) як психологічний феномен з'являється вперше 1894 року в психоаналізі З. Фрейда. Дослідник вважав, що неврози виникають у тому випадку, коли психіка не може опанувати сексуальним збудженням, тобто у цьому випадку відбувається проєкція збудження назовні. Також проєкція розглядалась в психоаналізі в якості одного із захисних

механізмів. Слід зазначити, що проекція виникає не тільки у випадку конфлікту між “я” і несвідомим, а й бере участь в утворенні зовнішнього світу. Дослідник вказує на те, що проекція не створена для відображення переживань, а має місце і там, де немає конфліктів. Проекція, не прив’язана намертво до сфери несвідомого, що вічно конфліктує зі свідомістю, а розуміється як людська особливість, без якої немає власного бачення предметів і явищ навколишньої дійсності, була названа атрибутивною проекцією. Класичну й атрибутивну проекцію, на думку різних авторів, слід розрізняти за об’єктами, які обираються для проекції. Так, класична проекція спрямована на негативно оцінюваних осіб, а коли індивід усвідомлює в собі негативні риси, він наділяє ними осіб, до яких у нього позитивне відношення. Такий підхід до розуміння проекції, як наділення власними мотивами, почуттями інших людей, ґрунтується на багатовікових донаукових спостереженнях і експериментальних дослідженнях, сприймається науковцями як єдино обґрунтований.

Проте Л. Беллак у ході своїх експериментів з тестом тематичної аперцепції (ТАТ) з’ясовує, що проекція зовсім не обов’язково є захисним механізмом. Автор вважає, що головне припущення З. Фрейда щодо такої проекції полягає в тому, що спогади про перцепти впливають на сприймання актуальних стимулів, на чому і засноване тлумачення картинок ТАТ. Наприклад, сприймання суб’єктом у минулому свого батька впливає на його перцепцію фігур батька в картинках ТАТ і що воно складає валідний і надійний шаблон його повсякденних сприймань фігури батька. У такому випадку виникає відчуття, що перцептивні спогади впливають на сприймання актуальних стимулів і не тільки заради визначення цілей захисту, як це стверджується у вихідному визначенні проекції. Тобто Л. Беллак вважає, що використання феномена проекції для процесів, що спостерігаються, зокрема, при роботі з ТАТ, недоречно. Він пропонує в якості основного вживати термін аперцепція (значима інтерпретація організмом сприйнятого). При цьому передбачається можливе існування процесу не інтерпретованого сприймання, а кожна суб’єктивна інтерпретація складає динамічно значиме “аперцептивне переключування”.

Отже, при роботі з ТАТ ми маємо справу з аперцептивними переключуваннями різного ступеня. Термін проекція зберігається, однак він позначає лише одну з форм аперцептивного переключування, причому переключування найбільшого. Розуміння Л. Беллаком проекції фактично не відрізняється від її класичного тлумачення. Дослідник зазначає: “...У випадку справжньої проекції

ми маємо справу з приписуванням почуттів і відносин, що не тільки пливуть неспівомимими з метою захисту, але і є неприйнятними для Его, а тому вони приписуються об'єктам зовнішнього світу ... вони не можуть стати свідомими, крім як за допомогою особливих, тривалих терапевтичних процедур" [3, с. 207]. Крім проєкції, виділяються інші форми апперцептивного перекручування, що відрізняються від проєкції. Відмінність полягає в можливості усвідомлення перекручування, що допускається.

Аутична проєкція (детермінованість сприймання актуальних потреб людини). Цей феномен був виявлений у ході демонстрації на екрані розфокусованих зображень різних об'єктів. Так зображення їжі розпізнається раніше голодними, ніж ситими, це і було названо "аутизмом". Дослідження дозволили встановити, що відбувається не тільки зниження порогу впізнання, але й проєктування потреб.

Симілятивна проєкція, за твердженням Д. Холмса, строгого експериментального підтвердження не отримала, оскільки важко довести, що обстежуваний не має уявлення про належність йому властивих рис особистості.

Проєкція Панглосса і Кассандри як варіант захисного механізму "реактивне утворення". Тобто це результат дії одного з захисних механізмів, який приводить до виникнення способу поведінки, протилежного витісненого прагнення (наприклад, перебільшена турбота про дитину, яку мати ненавидить тощо).

Комплементарна проєкція (проєкція рис, додатково до тих, якими суб'єкт володіє в дійсності). Зокрема, відчуваючи страх, ми схильні майже кожну людину сприймати як небезпечну для нас. У цьому випадку риса, що приписується іншим, скажімо агресивність, дозволяє пояснити власний стан. Таким чином, теорія проєкції як теорія психологічна має власний шлях розвитку, незалежний від тих психодіагностичних методик, що були названі проєктивними.

Перше застосування поняття проєкції до психологічного дослідження було здійснено у 1935 році Г. Мюрреєм. Автор розглядає проєкцію як природну тенденцію людей діяти під впливом своїх потреб. Проте захисні механізми в процесі проєкції можуть виявлятися, а можуть і не виявлятися.

Для позначення визначеного типу психологічних методик поняття проєкції вперше використовується Л. Франком у 1939 році. Автор висуває три основні принципи, що лежать в основі проєктивного дослідження особистості.

1. Спрямованість на унікальне в структурі або організації особистості. Тобто особистість розглядається як система взаємозалежних процесів, а не набір здібностей.

2. Особистість у проєктивному підході вивчається як відносно стійка система динамічних процесів, організованих на основі потреб, емоцій та індивідуального досвіду.

3. Проєктивна гіпотеза як система основних динамічних процесів, що постійно, активно діє протягом життя індивіда. Кожна нова дія, кожен емоційний прояв індивіда, його сприймання, почуття, висловлення, рухові акти несуть на собі відбиток особистості [1].

Л. Франк специфіку проєктивного підходу вбачає у прийомі дослідження особистості, за допомогою якого обстежуваного поміщають у ситуацію, реакцію на яку він здійснює в залежності від значення для нього цієї ситуації, його думок і почуттів. Стимули в проєктивних методиках не бувають строго однозначними, а допускають різну інтерпретацію. Тобто стимул набуває сенсу не просто через його об'єктивний зміст, а у зв'язку з особистісним значенням, що додається йому обстежуваним. Дослідник зазначає, що призначенням цих методик є дослідження внутрішньої сфери, яка може бути розглянута як спосіб організації життєвого досвіду. Проєктивні методики доповнюють існуючі, дозволяючи заглянути в глибоко прихований світ особистості. Спільними для всіх проєктивних методик є такі ознаки, як невизначеність, неоднозначність стимулів, що використовуються; відсутність оцінки відповідей обстежуваних як (правильних і помилкових); відсутність обмежень у виборі відповіді.

Класифікація проєктивних методик складається з таких аспектів.

1. Конститутивні – прикладом є методика Г. Роршаха, яка дозволяє дослідити перцептивні розлади особистості. Передбачається, що в процесі інтерпретації зображень, надання їм смислу, обстежуваний проєктує свої внутрішні установки, прагнення і очікування на тестовий матеріал.

2. Конструктивні – прикладом є сценотест в якому пропонуються оформлені деталі і з яких необхідно створити осмислене ціле і пояснити його. Таким чином дослідник робить висновки як про особистість респондента, так і його соціальне оточення.

3. Інтерпретативні – прикладом є тест Г. Мюррея тематичної апперцепції (ТАТ), що потребує пояснення певної події, ситуації. На малюнках зображені сцени з одним або кількома персонажами, в яких тематика достатньо довільна і дозволяє різну інтерпретацію. Тобто під час дослідження обстежуваному необхідно розповісти, що було до ситуації, яка зображена на малюнку, що відчувають персонажі, що робитимуть надалі, чим ситуація закінчиться. Отже,

передбачається, ідентифікація респондента з персонажами малюнків, що дасть можливість виявлення його внутрішнього світу.

4. Катартичні – прикладом є психодрама Я. Морено як драматична імпровізація в особливо організованих умовах з метою вивчення внутрішнього світу особистості (розвитку творчого потенціалу, розширення можливостей адекватної поведінки взаємодії з людьми тощо). Вважається, що програвання драматичних ситуацій відображає особистісні риси обстежуваного шляхом афективного відреагування.

5. Рефрактивні – прикладом є мова, в якій особистісні мотиви, індивідуальні особливості дослідник діагностує мимовільними змінами, які вносяться в загальноприйняті комунікації.

6. Експресивні – прикладом є методика Дж. Бука “Дім, дерево, будинок”. Інтерпретація малюнка свідчить про афективну сферу особистості, рівень сексуального розвитку тощо.

7. Імпресивні – прикладом є тест Люшера, що базується на вивченні результатів вибору стимулів із переліку запропонованих. Психологічна інтерпретація виходить із символічного значення кольору. Так є основні кольори: блакитний, зелений, червоний, жовтий, які є відображенням основних психологічних потреб: задоволеність, прихильність, самоствердження, активність, очікування чогось доброго, потреба успіху. І додаткові кольори, які вибирає людина з вираженими внутрішніми конфліктами на перші позиції. Тест кольорових виборів є особливо продуктивним щодо дослідження емоційної сфери особистості.

8. Адитивні – прикладом є тест К. Г. Юнга “Вільної асоціації слів”, де від обстежуваного вимагається завершення речення, розповіді або історії. Методика призначена для діагностики різних особистісних змінних.

Отже, проєктивні методи знаходять своє теоретичне обґрунтування в багатьох теоріях, тим самим збагачуючи науковий підхід новими методами щодо цілісного вивчення особистості.

Слід зазначити і слабкі сторони проєктивних методик, такі як валідність, недостатня стандартизованість, тобто відсутня чітка процедура їх проведення, оцінки й інтерпретації. Проте тривала практика в обробці тестових показників сприяє задовільному рівню внутрішньої узгодженості оцінок. Формулювати підсумковий висновок необхідно не лише на підставі проєктивних тестів, а розглядати їх в контексті іншої інформації (спостереження, результати батареї тестових методик тощо).

Проєктивні методики володіють двома унікальними перевагами. Перше полягає в тому, що тестові стимул-реакції відносно

неоднорідні і неоднозначні, завдяки чому респондент не знає, яку психологічну інтерпретацію отримають його відповіді. По-друге, непрямий спосіб подачі тестового матеріалу не приводить у дію психологічні захисні механізми досліджуваного, що дає можливість отримувати інформацію про такі аспекти особистості, які зазвичай приховані від спостереження.

Працюючи в психодіагностиці понад 10 років, особливо з улюбленими проєктивними методиками, ми накопичили досвід, який сподіваємося стане у нагоді спеціалістам. Вашу увагу звертаємо на методiku “Неіснуюча тварина”, оскільки за інформативною наповненістю про респондента вона не поступається відомим стандартизованим методам. Враховуючи обмеженість об’єму статті, висвітлимо найбільш значущі аспекти інтерпретації результатів тестування. Стандартна інструкція методики “Неіснуюча тварина”, що подається у підручниках: “Придумайте і намалюйте неіснуючу тварину і назвіть її неіснуючою назвою”.

Авторський варіант: 1. “Вам необхідно придумати і намалювати неіснуючу тварину, героїв мультфільмів, казок бажано не малювати”. В залежності від рівня інтелектуального розвитку досліджуваного, можливо варто повторити завдання, оскільки практика показує, що респонденти з середніми здібностями малюють героїв мультфільмів та казок, яких вони бачили у ЗМІ. Інструкція має бути чіткою і краще перепитати респондента: “Чи зрозумів він завдання?” 2. “Дайте неіснуючу назву Вашій неіснуючій тварині і підпишіть під малюнком”. Відповіді записуйте в стовпчик нумеруючи їх, тим самим спостерігаємо за уважністю, сприйняттям респондента. 3. “Де Ваша тварина живе?” 4. “Що вона їсть?” 5. “В яку частину доби вона активна?” 6. “Що вона робить, коли на неї нападають?” 7. “Вона живе в стаді чи одинока?” 8. Якщо в стаді живе: “Ваша неіснуюча тварина в стаді виконує роль лідера чи підлеглого?” 9. “Яким способом вона розмножується?” 10. “Якого вона кольору?” 11. “Яка її вага?” 12. “Який у неї зріст?” Всі запитання дають певну інформацію про особливості внутрішнього світу респондента. Звичайно, що запитань може бути більше або менше, ми наводимо перелік, який використовували у роботі, адже потрібен творчий, індивідуальний підхід до кожної особистості, що буде запорукою успіху у роботі психодіагноста.

Варто зазначити, що деталі на малюнку мають бути Вами уточнені, (наприклад, ротова порожнина у Вашої неіснуючої тварини відкрита чи закрита?), оскільки незрозумілі позиції в малюнку будуть неправильно Вами проінтерпретовані.

Важливо постійно спостерігати за респондентом і відмічати типові чи нетипові реакції під час проведення методики. Зазвичай

після проходження “Неіснуючої тварини” (НТ) обстежувані перебувають у гарному настрої і готові до інших завдань тестової батареї. Інколи досліджувані відмовляються від виконання даної методики. В такому разі необхідно запропонувати пройти інші тести і наприкінці повернутися до (НТ) зазначаючи: “Ви справилися з більш складними методиками, давайте повернемося до виконання НТ”. У випадку категоричного заперечення проходження тесту, варто зупинити його виконання, тим самим необхідно у бесіді з’ясувати причини такої протидії (див. рис. 1).



Рис. 1. Рисунок неіснуючої тварини “Бульшок” 25 річного чоловіка з психічними розладами

. Розташований трохи вище середини листка, посередині, середній натиск олівця, вуха відірвані від голови, рот закритий, час виконання близько 15 хвилин, відповіді на запитання (див. вище): “люди; борщ, суп, налисники, хліб; вночі; стоїть; людьми; підлеглий; статевим; чорний; 70 кг; 170 см”. Відповіді супроводжувалися орфографічними помилками (рівень освіти), різкою зміною настрою, обриски малюнку мають певну схожість з виконавцем. Інформація з автобіографії: батька вбили рік назад і він знайшов його тіло; мати пізно народила (в 46 років), матеріальні проблеми тощо. Результати тестової батареї (ММРІ, Люшер, Сонді, УНП, КОТ, САН) корелюють з методикою “Неіснуюча тварина” і підтверджують наявність у респондента суїцидальних тенденцій, високий рівень невротизації, психопатизації тощо.

Варто відмітити й такі особливості використання методики “Неіснуюча тварина”. Важливо комплексно оцінювати ті чи інші деталі малюнка. Поєднання посмішки і наявності символів агресії (гострі кути, пазурі, ікла тощо) свідчить про різноспрямовані тенденції у малюнку респондента, тобто необхідно враховувати й інші аспекти. Зокрема важливе значення надається очам тварини. Так виділення очей може свідчити про переживання страху, вій – про манери поведінки, а вмонтовані механічні частини – у хворих на психічні захворювання. Розташування малюнка у вигляді крапки або досить маленької неіснуючої істоти у лівому куті аркуша паперу також свідчить про наявність внутрішньоособистісних проблем, і потребує перевірки (метод “Піктограм” та ін.). Тобто

необхідний цілісний та творчий підхід у роботі з методикою “Неіснуюча тварина”. Слід обов’язково знаходити підтвердження власної інтерпретації в інших методиках дослідження особистості.

Хочу застерегти колег від ситуації, яка трапилася зі мною. Батьки звернулися з проханням пояснити зміст малюнків доньки (1,5 – 2 роки), що виконувалися тільки чорним кольором. У дитини це були перші фарби, куплені батьками. Згодом з’ясувалося, що дитина привчена до порядку і оскільки чорний колір був першим у фарбах, то вималювавши його, дитина перейшла до зеленого, потім жовтого і так далі. Таким чином, інтерпретація дитячих малюнків потребує особливої уваги.

Висновок. Отже, з’ясовано, що проєкція є природною тенденцією людей діяти під впливом своїх потреб. Розглянуто теоретичні основи проєктивного дослідження особистості, що включають: спрямованість на унікальне в структурі або організації особистості; особистість у проєктивному підході вивчається як відносно стійка система динамічних процесів, організованих на основі потреб, емоцій та індивідуального досвіду; проєктивна гіпотеза як система основних динамічних процесів, що постійно, активно діє протягом життя індивіда.

Висвітлено авторський підхід у застосуванні методики “Неіснуюча тварина” (проведення та окремі практичні аспекти роботи). Наголос робиться на творчому підході психологів у роботі з респондентами, що сприятиме цілісному та валідному психодіагностичному дослідженню.

Список використаних джерел

1. Бурлачук Л. Ф. Психодіагностика: Учебник для вузов / Л.Ф. Бурлачук. – СПб.: Питер, 2005. – 351 с.: ил. – (Серия “Учебник нового века”).
2. Выготский Л. С. Развитие высших психических функций. Из неопубликованных трудов / Л. С. Выготский. – М.: АПН, – 1960. – 500 с.
3. Корольчук М. С. Теорія і практика професійного психологічного відбору: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. – К.: Ніка-Центр, 2010. – 536 с.
4. Немов Р. С. Психология : учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений : [в 3 кн. Кн. 2. Психология образования]. – 3-е изд. – М. : Владос, 1998. – 608 с.
5. Платон. Государство / Платон. Сочинения: в 3 т.: пер. с древнегреч. / [под общ. ред. А. Ф. Лосева и В. Ф. Асмуса]. – М. : Мысль, 1971. – Т. 3. – С. 687.

6. Galton Fr. Measurement of Character / Francis Galton // Fortnightly Review for August. – 1884. – V. 34. – P. 179–185.

In the article both the theoretical features of project approach in diagnostics of personality and practical aspects of application of methodology are illuminated the “Non-existent animal”. Emphasized creative approach of psychologists in-process with clients.

Keywords: expressive methods, psychoactivator, projection, supervision, “Non-existent animal”.

Отримано: 29.07.2011

УДК 373.2.016-81.028.31

О.П. Мілевська

До проблеми пропедевтики фонетико-фонематичних умінь у старших дошкільників

Окремим напрямком корекційної освіти є пропедевтика мовленнєвих умінь в дітей, зокрема фонетико-фонематичних навичок. Стаття характеризує стан проблеми пропедевтики фонетико-фонематичних умінь в освітніх закладах дошкільного та шкільного типу, визначає особливості проведення пропедевтичних заходів серед старших дошкільників, охоплених освітнім процесом. Зміст пропедевтичних заходів щодо фонетико-фонематичних умінь в дітей визначено відповідно до проведеного моніторингу фахової освіченості в осіб, дотичних до процесу пропедевтики та профілактики порушень мовлення.

Ключові слова: пропедевтика, профілактика, фонетико-фонематичні уміння, логопед, фахова освіченість.

Пропедевтика речевих навчків у дітей являється отдельним направлением коррекционного образования. В статье рассмотрено состояние проблемы пропедевтики фонетико-фонематических умений в образовательных учреждениях дошкольного и школьного типов, определяет особенности проведения пропедевтических мероприятий среди детей, охваченных образовательным процессом. Содержание пропедевтических мероприятий определено в соответствии с проведенным мониторингом профессиональной осведомленности лиц, причастных к процессам пропедевтики и профилактики нарушений речи.

А.М. Маслюк	Проективна методика “неіснуюча тварина”: практичні аспекти ...	465
О.П. Мілевська	До проблеми пропедевтики фонетико-фонематичних умінь у старших дошкільників	475
К.Л. Мільютіна	Активізація навчального процесу з метою формування нової професійної ідентичності при перенавчанні дорослих	485
З.М. Мірошник	Ранжування ролей як складова соціалізації вчителя початкових класів	494
О.М. Мойзріст	Теоретичний огляд проблеми шкільної адаптації обдарованих дітей	503
Р.А. Мороз	Формування батьківської компетентності в студентів у процесі навчання у вищому навчальному закладі	513
О.І. Морозова-Ларіна	Психогенна фригідність у контексті психології розвитку	521
В.В. Мосійчук	Кризи професійного становлення як умова розгортання самореалізації особистості	531
В.В. Москаленко	Система форм інновацій культури як фактор соціалізації юнацтва	542
О.В. Новікова	Українська школа дослідження творчості	552
Л.А. Онуфрієва	Психолого-педагогічні умови удосконалення підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій	561
О.М. Опалюк	Особливості підготовки вчителів до морально-естетичної взаємодії суб'єктів дистанційно-навчального процесу	572
О.М. Опалюк, Т.Л. Опалюк	Особистісно-орієнтована стратегія педагогічної взаємодії до учня як суб'єкта власного розвитку на уроках образотворчого мистецтва	583
Г.П. Осика (Татаурова)	Профорієнтаційні установки учнівської молоді на шляху професійного самовизначення	593
Н.П. Панчук	Ціннісні орієнтації як основа вибору життєвих цілей у процесі професіоналізації	602

Т.І. Пастухова	Рівень розвитку мотиваційного компонента психологічної готовності майбутніх менеджерів до професійно-ділового спілкування в організації	611
О.Л.Пахомова	Культурологічний підхід до проблеми професійного становлення майбутнього психолога	622
В.М. Поліщук	Симптоматика переживань кризи 23-х років юнаками	637
О.М.Приданнікова	Соціально-педагогічні технології формування мотивації до навчання у молодших школярів, які проживають у неблагополучних сім'ях	647
Н.В.Пророк	Психологічні особливості особистісно-професійного саморозвитку практичного психолога	655
Л.Є.Просандєєва	Типологічний аналіз самоцінності особистості підлітка	665
Г.К.Радчук	Виклики та орієнтири розбудови освіти з позиції синергетики	674
А.Ю. Рождественський	Категорія надійності та толерантності в дискурсивному полі сучасної психології	683
С.В.Руденко	Соціальний інтелект у структурі інтуїтивно-почуттєвого відображення	695
Л.І. Ружицька	Особливості психічного розвитку молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення	706
Ю.В. Серєгин	Особенности сохранения психического здоровья молодёжи в условиях её профессионального становления в профессиях типа “человек – человек”	715
Ю.Р.Сидорик, А.В.Олійник	Особливості взаємозв'язку рівня конфліктності у взаєминах між окремими членами сім'ї	728
Л.О.Скальська	Розвиток національної самосвідомості як завдання української національної освіти	738
Л.П.Скорич	Психологічний зміст індивідуального підходу у навчанні	747

Наукове видання

Проблеми сучасної психології

**Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка,
Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України**

Випуск 14

Редактор *Н.Г. Пянковська*
Комп'ютерна верстка *В.О. Фаріон*

Підписано до друку 1.11.2011 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура SchoolBookC. Друк офсетний.
Ум.друк.арк.49,92. Обл. вид. арк. 48,23.
Тираж 300 пр. Зам. № 414.

Видавництво "Аксиома"
(свідоцтво ДК №1808 від 26.05.2004 р.)
м. Кам'янець Подільський, а/с 8, 32300
Тел./факс: (03849) 3-90-06

Надруковано в друкарні ПП "Аксиома"
пров. Північний, 5, м. Кам'янець-Подільський, 32300